

# Bohdan Wilamowski, Roman Hryciuk

---

## Tendencje rozwoju zaopatrzenia, produkcji i skupu w gospodarce chłopskiej woj. olsztyńskiego

---

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 603-623

---

1965

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

## TENDENCJE ROZWOJU ZAOPATRZENIA, PRODUKCJI I SKUPU W GOSPODARCE CHŁOPIKIEJ WOJ. OLSZTYŃSKIEGO

Zapewnienie możliwości rozwojowych produkcji rolnej należy do węzłowych zadań naszej polityki gospodarczej<sup>1</sup>. Jednym ze środków jej realizacji jest rozwój obrotu towarowego między miastem a wsią, w szczególności:

1) dostawa środków produkcji dla rolnictwa oraz zaopatrzenie ludności wiejskiej w uszlachetnione środki spożycia i inne towary konsumpcyjne;

2) zapewnienie zaopatrzenia ludności nierolniczej w artykuły spożywcze, przemysłu w surowce pochodzenia rolniczego oraz uzyskanie nadwyżek towarowych na wymianę z zagranicą.

Realizacja powyższych zadań jest wzajemnie uwarunkowana, przy czym decydujące znaczenie dla rozwoju wymiany towarowej rolnictwa z innymi działami gospodarki narodowej ma poziom jego zaopatrzenia w środki produkcji oraz efektywność ich wykorzystania.

Wraz z rozwojem gospodarki zmieniają się ilościowe i jakościowe zadania obrotu towarowego oraz jego poziom w poszczególnych regionach. Wynika to z rozwijającego się społecznego podziału pracy nie tylko w skali kraju, lecz także na arenie międzynarodowej<sup>2</sup>. Obrót towarowy staje się coraz ważniejszym czynnikiem integracji pionowej gospodarki narodowej i jej specjalizacji poziomej m. in. regionalnej.

Rozwój stosunków towarowych wsi z miastem ma szczególnie duże znaczenie dla terenów rolniczych, do których, mimo nieco szybszego ostatnio rozwoju przemysłu, głównie rolno-spożywczego<sup>3</sup>, należy woj. olsztyńskie<sup>4</sup>. Z tych względów problematyka ta zasługuje na wszechstronne badania.

Niniejsze opracowanie dotyczy woj. olsztyńskiego, jednak z przedstawionych wyżej powodów czynione są porównania z danymi ogólnokrajowymi lub dotyczącymi niektórych województw o charakterze zbliżonym (białostockie, kosałińskie) do woj. olsztyńskiego lub zasadniczo odmiennymi (opolskie, kieleckie). Ramy artykułu pozwalają na przedstawienie tylko najważniejszych zagadnień i to w bardzo dużym skrócie. Z tych względów nie znajdzie naświetlenia problematyka zróżnicowania w poziomie zaopatrzenia i produkcji na terenie Warmii i Mazur w przekrojach powiatowych. Przedstawioną tematykę poprzedza krótka charakterystyka rozwoju samego aparatu organizującego wymianę wsi z miastem, a głównie spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu<sup>5</sup>.

<sup>1</sup> E. Raszeja Tobiasz, *Miejsce i rola rolnictwa w gospodarce Polski Ludowej*, *Ekonomia rolnictwa i polityka rolna*, cz. 1, Warszawa 1962, ss. 5—43.

<sup>2</sup> A. Bodnar, *Gospodarka europejskich krajów socjalistycznych*, Warszawa 1962, ss. 293—318; B. Minic, *Ekonomia polityczna socjalizmu*, Warszawa 1963, ss. 752—761; J. Sołdaczuk, *Integracja gospodarcza we współczesnym kapitalizmie*, Warszawa 1963, ss. 18—23.

<sup>3</sup> B. Strużek, *Pięcioletni plan rozwoju gospodarki narodowej (1961—1965)*, Warszawa 1961, s. 29; S. Lindberg, *Przemysł spożywczy a rozwój rolnictwa*, *Nowe Drogi*, nr 7, 1961, s. 18.

<sup>4</sup> *Rocznik Statystyczny, GUS*, 1965, ss. 33—34, 61, 102, 113—121.

<sup>5</sup> CRS „Samopomoc Chłopska”, *Spółdzielczość zaopatrzenia i zbytu w latach 1961—1964*, Warszawa 1964, ss. 11—38.

Spółdzielczość wiejska<sup>6</sup>, a w szczególności spółdzielczość zaopatrzenia i zbytu<sup>7</sup>, jest realizatorem łączności ekonomicznej wsi i miasta. Funkcja jej rośnie wraz z rozwojem towarowości wymiany między podstawowymi działaniami gospodarki narodowej, przede wszystkim między przemysłem a rolnic-

Tabl. 1. Liczba sklepów, zakładów żywienia zbiorowego, piekarni i masarni w pionie CRS-u w woj. olsztyńskim

Rok	Sklepy detaliczne	Zakłady żywienia zbiorowego	Piekarnie i masarnie
1950	917	37	20
1955	1774	58	108
1960	2098	101	166
1964	2298	117	157

Źródło: Dane CRS-u w Warszawie i WZGS-u w Olsztynie.

twem. Spółdzielczość zmieniała się wraz z przeobrażeniami zachodzącymi na wsi, w rolnictwie i całokształcie polityki gospodarczej kraju. Wiele osiągnięć w rolnictwie dokonano się przy jej udziale<sup>8</sup>. Działalność spółdzielcza po wojnie rozpoczęła się na przełomie marca i kwietnia 1945 r.<sup>9</sup>. Pierwszą ekipę do organizacji spółdzielczości przysłał wówczas Związek Spółdzielni Spożywców „Społem”. W oparciu o uchwały lubelskiego kongresu Związku Samopomocy Chłopskiej z 1944 r., zaczęły powstawać placówki spółdzielczości wiejskiej. Obok tradycyjnych spółdzielni spożywców w niektórych dzielnicach Polski powstawały także placówki gospodarcze kółek rolniczych. W połowie 1945 r. istniały w woj. olsztyńskim 22 różne spółdzielnie, a już na koniec tego roku liczba ich wzrosła do 80 zrzeszając około 4000 członków. Rozwój tych placówek był bardzo szybki. W chwili powołania w połowie 1948 r. Centrali Rolniczej Spółdzielni (CRS) „Samopomoc Chłopska” na terenie Warmii i Mazur istniało już 56 Gminnych Spółdzielni (GS) i 17 Powiatowych Związków Gminnych Spółdzielni (PZGS), prowadzących 320 sklepów i magazynów, 20 piekarni i masarni itd. Do końca 1951 r. liczba GS-ów wzrosła do 164 i PZGS-ów do 18.

<sup>6</sup> B. Strużek, *Spółdzielczość w rolnictwie krajów kapitalistycznych i socjalistycznych*, Warszawa 1962, ss. 289—318.

<sup>7</sup> B. Strużek, *Rola spółdzielczości wiejskiej w społeczno-gospodarczym rozwoju wsi polskiej*, Wiśń Współczesna, nr 6, 1959, ss. 3—17.

<sup>8</sup> Spółdzielczość wiejska w woj. olsztyńskim winna być tematem odrębnego opracowania. Dotychczas najwięcej opracowań poświęcono spółdzielczości produkcyjnej, a ostatnio kółkom rolniczym. Na podkreślenie zasługuje fakt, że np. na ponad 300 prac magisterskich i doktorskich opracowanych w uczelniach warszawskich w latach 1945—1961 brak prac poświęconych spółdzielczości na Warmii i Mazurach. Por. *Bibliografia prac doktorskich i magisterskich z zakresu spółdzielczości przyjętych w latach 1945—1961 w wyższych uczelniach warszawskich*, Warszawa 1963, ss. 15—192. Do nielicznych cennych wyjątków należy praca I. K a s p r o w i c z i S. R ó ż y c k i e g o, *Spółdzielczość zaopatrzenia i zbytu na Warmii i Mazurach*, Warszawa 1961, s. 194.

Zwrócić należy uwagę na fakt, że początki polskiej spółdzielczości na Warmii i Mazurach sięgają okresu sprzed I wojny światowej. Spółdzielczość uczełńska nawiązuje m. in. do działającego w okresie międzywojennym w Olsztynie „Rolnika”, do Banku Ludowego w Olsztynie oraz takich placówek, jak najstarsza polska placówka spółdzielcza i zarazem gospodarki uspołecznionej jakim był Bank Ludowy w Szczytnie. Bank Ludowy w Olsztynie kierowany do wojny przez J. Małewskiego wysunął się przed II wojną światową na czoło w polskim życiu gospodarczym na tych terenach.

<sup>9</sup> VII Zjazd Delegatów, *Spółdzielczość zaopatrzenia i zbytu na Warmii i Mazurach w okresie XX-lecia PRL*, Olsztyn 1961, ss. 5—20.

Jednocześnie odpowiednio wzrosła liczba placówek handlowych, usługowych i zakładów produkcyjnych. Rozwój niektórych z nich przedstawia tabl. 1. Równocześnie wzrastała sieć innych placówek, a wśród nich punktów skupu, które mają decydujące znaczenie dla realizacji zadań w zakresie przejmowania nadwyżek towarowych z gospodarki chłopskiej. W 1964 r. liczba ich doszła do 2112.

Szczególnie szybko rozwijała się spółdzielczość wiejska po zmianach w polityce rolnej zapoczątkowanych w połowie lat pięćdziesiątych<sup>10</sup>. W ostatnich latach oprócz obrotu towarowego coraz ważniejszą dziedziną jej działalności było przetwórstwo oraz rozwój usług<sup>11</sup>. Jednocześnie w wiązaniu działalności CRS z gospodarką chłopską poważną rolę odgrywała kontraktacja płodów rolnych<sup>12</sup>. Poprawa wyników działalności ekonomicznej pozwoliła na zwiększenie inwestycji spółdzielczych<sup>13</sup> i w efekcie na wzrost i modernizację sieci działalności gospodarczej<sup>14</sup>.

Tabl. 2. Sprzedaż ogółem w uspołecznionym handlu wiejskim w woj. olsztyńskim i w Polsce (ceny bieżące)

Okresy	Olsztyn		Polska	
	mln zł	% do średniej 1955—1963	mln zł	% do średniej 1955—1963
Srednie roczne				
1955—1957	1358	75,57	38 172	72,71
1958—1960	1806	100,50	53 443	101,80
1961—1963	2227	123,93	65 880	125,49
1964	2861	159,2	75 030	142,9
1955—1963	1797	100,0	52 498	100,0

Źródło: Dane CRS-u, WZGS-u w Olsztynie, Rocznik Statystyczny 1965, s. 319.

W najbliższych latach przewidziany jest dalszy rozwój spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu. Dla Warmii i Mazur jest to szczególnie ważne, bowiem właśnie ta spółdzielczość, mimo rozwoju innych pionów spółdzielczych i placówek państwowych, odgrywa największą rolę w zaopatrzeniu olsztyńskiej wsi w środki produkcji, towary konsumpcyjne, w skupie płodów rolnych oraz w rozwoju różnych usług dla ludności wiejskiej (tabl. 2 i 3). Poziom jej dzia-

<sup>10</sup> J. Jańczak, *O warunkach i możliwościach rozwojowych spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu w latach 1961—1965*, *Wiś Współczesna*, nr 8, 1961, ss. 24—31.

<sup>11</sup> T. Hunek, *O spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu*, *Nowe Drogi*, nr 5 (180), 1964, ss. 145—157; T. Hunek, *Niektóre funkcje usług w rolnictwie*, *Wiś Współczesna*, nr 6, 1963, ss. 90—100.

<sup>12</sup> H. Chołaj, *Ustrojowe i produkcyjne znaczenie kontraktacji*, I, *Wiś Współczesna*, nr 6, 1963, ss. 74—89; H. Chołaj, *Ustrojowe i produkcyjne znaczenie kontraktacji II*, *Wiś Współczesna*, nr 7, 1963, ss. 25—44; W. Charszewski, M. Perczyński, *W sprawie metod ekonomicznego oddziaływania na gospodarkę chłopską*, *Nowe Drogi*, nr 9, 1961, ss. 99—114.

<sup>13</sup> CRS, op. cit., ss. 165—181, WZGS w Olsztynie, op. cit., ss. 62—67.

<sup>14</sup> CRS, *Uchwały IV Kongresu spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu z dnia 14—16 listopada 1964 r.*: „Założenia do planu sprzedaży spółdzielni i związków wskazują, że w roku 1970 sprzedaż podstawowych środków produkcji w stosunku do roku 1965 wzrośnie około dwukrotnie...”, s. 12, „... Założenia planowe na okres lat 1965—1970 określają wstępnie, że zadania spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu w dziedzinie kontraktacji i skupu wzrosną około 50%...”, s. 17, „...Wstępnie określone zadania w zakresie zaopatrzenia konsumpcyjnego ludności wiejskiej w okresie lat 1965—1970 wzrastają o blisko 40%...”, s. 19.

jalności w okresie dwudziestolecia miał z tych względów decydujące znaczenie dla całokształtu wymiany towarowej miasto—wieś na terenie Warmii i Mazur. Poprzez rozwój działalności samorządowej odegrała ona ponadto ważną rolę w podnoszeniu kultury, świadomości społecznej oraz w zintegrowaniu ludności wiejskiej, a przez to w umacnianiu rolnictwa również na płaszczyźnie pozakonomicznej.

W pierwszych latach po wojnie zaopatrzenie rolnictwa, zarówno w środki produkcji pochodzenia rolniczego jak i przemysłowego, było wysoce niedostateczne i stanowiło, obok początkowego braku ludności, główny hamulec w rozwoju olsztyńskiego rolnictwa. Zaopatrzenie gospodarstw chłopskich polegało głównie na udzielaniu przez państwo ludności wiejskiej kredytu w formie towarowej, szczególnie w postaci materiału siewnego zbóż, sadzeniaków, materiałów budowlanych, kredytowanej odbudowy zagród wiejskich, pomocy w postaci placówek mechanizacji rolnictwa itd.

W okresie planu 6-letniego uwaga polityki rolnej skoncentrowana była na zaopatrzeniu rolnictwa uspołecznionego Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR-ów) i spółdzielni produkcyjnych. Stąd też, mimo wprowadzenia handlu wiązanego (to znaczy, że za sprzedane artykuły rolne można było nabyć określone towary przemysłowe), w tym czasie trudno doszukać się współzależności między zaopatrzeniem a produkcją w gospodarstwach chłopskich w skali masowej. Był to przy tym okres silnego obciążenia rolnictwa dostawami obowiązkowymi, które wypaczały, w stosunku do wymogów racjonalnej gospodarki, zarówno strukturę produkcji rolnej, jak i skupu.

Tabl. 3. Skup produktów rolnych z gospodarki chłopskiej (ceny bieżące)

Okresy	Olsztyn		Polska	
	ogółem	w tym CRS	ogółem	w tym CRS
A. W milionach złotych średnio rocznie				
1955—1957	1350	816,6	29 383	19 920
1958—1960	2082	1221,7	47 152	30 765
1961—1963	2403	1518,2	56 757	36 415
1964	2735	1576,0	61 274	.
1955—1963	1945	1185,5	44 431	29 033
B. Tempo wzrostu 1955—1963 = 100%				
1955—1957	69,41	68,88	66,13	68,61
1958—1960	107,04	103,05	106,12	105,97
1961—1963	123,55	128,07	127,74	125,43
1964	140,61	132,94	137,91	.
1955—1963	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Obliczenia na podstawie danych CRS-u, WZGS-u w Olsztynie, Roczników Statystycznych GUS-u z lat: 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965.

Zmiany w polityce rolnej, znajdujące najpełniejszy wyraz w zaopatrzeniu rolnictwa w środki produkcji, nakładach inwestycyjnych itd., dokonywały się stopniowo. Pierwsze głosy wskazujące na konieczność zmian na odcinku zaopatrzenia rolnictwa, padły na IX Plenum KC PZPR w październiku 1953 r. Następnie II Zjazd PZPR w marcu 1954 r. postanowił m. in. podwojenie w najbliższych latach produkcji nawozów azotowych oraz zwiększenie o 80—100% inwestycji w rolnictwie, głównie uspołecznionym. Znalazło to swój wyraz

we wroście dostaw na rzecz rolnictwa już w 1955 r. Zasadnicze zmiany wprowadziło jednak dopiero VIII Plenum KC PZPR z października 1956 r.<sup>15</sup> oraz „Wytyczne nowej polityki rolnej” z 1957 oraz 1959 r.

W wyniku przedstawionej sytuacji tendencje rozwoju zaopatrzenia, produkcji i skupu w odniesieniu do gospodarki chłopskiej są rozpatrywane w niniejszym artykule głównie w okresie od 1955 r., przy zastosowaniu przede wszystkim podziału na następujące okresy: 1) 1955—1957; 2) 1958—1960; 3) 1961—1963. Pierwszy okres obejmuje lata kształtowania się nowej polityki rolnej, drugi — dużego rozwoju tej nowej polityki. Cechuje się on dość dużym rozwojem zaopatrzenia, jednak przy stosunkowo słabym jeszcze nasileniu inwestycji mechanizacyjnych ze środków Funduszu Rozwoju Rolnictwa (FRR). Trzeci wreszcie okres cechuje się dużym wzrostem napływu na wieś nowoczesnych środków produkcji. Jednocześnie w wielu wypadkach w tablicach analitycznych dane z lat 1955—1963 przyjęto za 100%, co ułatwia odpowiednie porównania z pozostałymi okresami i z innymi danymi z tych samych okresów. Niektóre najważniejsze dane sięgają do 1964 r.

W okresie od 1948 do 1964 r. sprzedaż detaliczna w handlu wiejskim w skali krajowej wzrosła w cenach bieżących z 3654 do 75 030 milionów złotych<sup>16</sup>. W tym czasie nastąpiła zasadnicza zmiana struktury sprzedaży zarówno w cenach z 1961 r., jak i w cenach bieżących. W 1955 r. w ogólnej sprzedaży handlu CRS-u w cenach z 1961 r. 80% stanowiły towary konsumpcyjne, a 20% środki produkcji dla rolnictwa. W 1964 r. odpowiednie dane kształtowały się następująco: 75,9 i 24,1<sup>17</sup>. Z powyższego wynika, że dostawa środków produkcji stanowi ostatnio około 1/4 ogólnej masy towarowej rozprowadzanej przez spółdzielczość zaopatrzenia i zbytu. Obroty tymi towarami rosną szybciej i dlatego wyprzedzają ogólną dynamikę obrotów. Zmiany w poziomie zaopatrzenia i skupu w gospodarce chłopskiej w woj. olsztyńskim na tle tendencji ogólnokrajowych przedstawiają tabl. 2 i 3.

Tabl. 4. Zaopatrzenie gospodarstw chłopskich w materiały budowlane

Wyszczególnienie		Jednostka miary	1955	1957	1960	1963	1964
Cement:	Polska	tys. ton	426	1007	1467	1583	.
	Olsztyn	„ „	3,4	13,4	15,4	21,4	39,0
Wapno:	Polska	„ „	331	327	397	423	.
	Olsztyn	„ „	5,0	7,0	8,1	7,1	8,7
Cegła:	Polska	mln szt.	382	341	606	757	.
	Olsztyn	„ „	2,5	3,8	4,1	6,3	9,8
Papa —	Olsztyn	tys. m <sup>2</sup>	410	1132	829	931	1237
Dachówka	„	tys. szt.	245	478	200	360	308
Szko	„	tys. m <sup>2</sup>	88	157	146	197	143
Tarcica	„	m <sup>3</sup>	4350	16131	20469	15091	.

Źródło: Dane CRS-u i WZGS-u w Olsztynie.

Z danych tych wynika, że dynamika wzrostu obrotów w woj. olsztyńskim była w pierwszych latach niższa od średniego poziomu w kraju, natomiast w ostatnim okresie sytuacja jest odwrotna. Mimo to poziom zaopatrzenia rolnictwa i wsi woj. olsztyńskiego w porównaniu z innymi regionami oraz średnimi krajowymi jest dużo niższy. Składa się na to wiele czynników, m. in. struk-

<sup>15</sup> VIII Plenum Komitetu Centralnego PZPR, Nowe Drogi, październik 1956, nr 10 (88), ss. 3—13.

<sup>16</sup> Rocznik Statystyczny, GUS, 1965, s. 319.

<sup>17</sup> Ibidem, s. 329.

tura sprzedawanej masy towarowej. Głównie jednak wynika to z niedostatecznych dostaw środków do produkcji rolnej na teren Warmii i Mazur. W tej dziedzinie zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi terenami kraju jest szczególnie duże<sup>18</sup>. Zwiększenie dostawy tych środków, mające miejsce w ostatnich latach, znalazło odpowiednie odbicie w poziomie skupu, którego tempo w województwie olsztyńskim jest wyższe od średniej krajowej (tabl. 3).

Na podkreślenie zasługuje fakt, że w okresie lat 1955—1963 udział woj. olsztyńskiego w skupie z gospodarki chłopskiej w skali krajowej wynosi 4,38%, a udział w zaopatrzeniu wyniósł zaledwie 3,42%. Z powyższego wynika, że zaopatrzenie rolnictwa woj. olsztyńskiego w stosunku do kupowanej masy towarowej jest niższe i niewystarczające. Ze względu na szybki rozwój turystyki na Warmii i Mazurach niezbędne jest przy tym poprawienie nie tylko poziomu zaopatrzenia w środki produkcji, lecz także w środki konsumpcyjne.

Korzystna struktura agrarna, duże rezerwy produkcyjne itp. wskazują m. in. na to, że zwiększenie podaży masy towarowej dla wsi znajdzie w woj. olsztyńskim znacznie większe odbicie we wzroście produkcji towarowej niż w innych województwach. Stąd też obok wysiłków w kierunku mechanizacji na terenach północnych i zachodnich Polski niezbędna jest także koncentracja zaopatrzenia na tych obszarach w środki produkcji i konsumpcji.

W okresie powojennym dostawa ważniejszych środków na rzecz rolnictwa kształtowała się w zależności od możliwości przemysłu i przyjętych zasad ich rozdziału na poszczególne tereny. Zasady te były różnorodne i nie zawsze korzystne dla woj. olsztyńskiego, o czym m. in. świadczy sprzedaż materiałów budowlanych (tabl. 4).

W okresie 9 lat sprzedaż cementu w skali krajowej wzrosła z 426 tys. ton do 1583 tys. ton. Przy tak wysokim wzroście sprzedaży w skali krajowej dostawy cementu na teren woj. olsztyńskiego były bardzo niskie. Wzrosły one wprawdzie w 1964 r. w stosunku do 1955 r. prawie 11-krotnie, a mimo to w 1963 r. stanowiły one zaledwie około 1,4% ogólnokrajowej sprzedaży cementu dla gospodarstw chłopskich. Tak wysokie dysproporcje w sprzedaży materiałów budowlanych nie mogą być niczym usprawiedliwione. Zapotrzebowanie ze strony olsztyńskich rolników na cement i inne materiały inwestycyjne jest znacznie większe od poziomu dostaw. Brak tych materiałów hamuje rozwój remontów i nowego budownictwa gospodarczego i inwentarskiego: obór, chlewni, stodół, magazynów, silosów itd. oraz innych obiektów, które warunkują rozwój hodowli i lepsze wykorzystanie produkcji roślinnej na cele paszowe.

Spśród wielu czynników decydujących o poziomie produkcji rolnej do szczególnie ważnych należy nawożenie mineralne<sup>19</sup>. Według badań D. Gruszczyńskiej w latach 1950—1960 aż 53% przyrostu produkcji roślinnej było wynikiem wzrostu nawożenia mineralnego i organicznego<sup>20</sup>. Możliwości zwiększenia nawożenia organicznego są ograniczone tempem rozwoju hodowli zwierząt gospodarskich, a to m. in. uzależnione jest od rozwoju bazy paszowej

<sup>18</sup> B. Wilamowski, *Głos w dyskusji na II Plenum NK ZSL w dniach 27—29 lutego 1960 r.*, *Wiś Współczesna*, nr specjalny, kwiecień 1960, ss. 47—49.

<sup>19</sup> S. Gucwa, *Jak podnieść produkcję zbóż*, *Wiś Współczesna*, nr 4, 1963, ss. 18—26; J. Maślankiewicz, *Nawożenie mineralne i ogólne w Polsce w okresie 1954/55—1960/61*, *Wiś Współczesna*, nr 2, 1962, ss. 136—140; Z. Kozłowski, F. Tomczak, *Zarys ekonomiki produkcji rolniczej i intensyfikacji rolnictwa*, Warszawa 1961, ss. 154—178; Z. Kozłowski, F. Tomczak, *Środki intensyfikacji rolnictwa*, *Ekonomika rolnictwa i polityka rolna*, cz. 1, Warszawa 1962, ss. 222—242.

<sup>20</sup> D. Gruszczyńska, *Badania nad efektywnością nawożenia mineralnego w Polsce oraz w niektórych krajach europejskich*, *Ekonomista*, nr 4, 1962, s. 877.

w szczególności z własnej produkcji roślinnej. Tym większe znaczenie dla rolnictwa ma poziom dostaw nawozów mineralnych. W tej dziedzinie w okresie dwudziestolecia nastąpił istotny postęp (tabl. 5), aczkolwiek oceniany on jest nadal za niewystarczający, szczególnie w ostatnich latach<sup>21</sup>.

Niewykonanie planów dostaw nawozów mineralnych np. w 1960 r. o blisko ćwierć miliona ton, w stosunku do założeń planu wieloletniego na lata 1956—1960, przekreśliło możliwość uzyskania w tym roku około 1,4 mln ton zbóż w polskim rolnictwie, a w latach 1961—1964 było powodem zwiększenia importu zbóż o prawie 3 mln ton w stosunku do pierwotnych założeń planu<sup>22</sup>.

Rozwój stosowania i dostaw nawozów mineralnych jest bardzo zróżnicowany na poszczególnych terenach kraju. Wśród przyczyn, które spowodowały

Tabl. 5. Zaopatrzenie gospodarstw chłopskich woj. olsztyńskiego w nawozy mineralne w latach 1951—1964 na tle niektórych województw

Wyszczególnienie	Olsztyn	Koszalin	Opołe	Białystok	Polska
<b>A. Tempo wzrostu dostaw nawozów mineralnych w latach 1951—1958 w %, 1958 = 100%</b>					
1951	49,7	24,1	66,3	45,0	58,2
1953	48,8	30,0	71,0	55,2	57,8
1955	102,3	48,6	83,1	110,5	83,2
1958	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<b>B. Procentowy udział województw w krajowych dostawach nawozów mineralnych</b>					
1951	1,99	1,37	6,58	2,87	100,0
1958	2,32	3,30	5,77	3,71	100,0
<b>C. Procentowy udział województw w powierzchni użytków rolnych gospodarki chłopskiej w kraju</b>					
1958	5,5	3,6	2,8	8,3	100,0
<b>D. Zużycie nawozów mineralnych w kg NPK na 1 ha powierzchni zasiewów</b>					
1957/58	13,8	26,4	63,1	15,4	32,6
1958—1960	19,0	32,0	70,1	18,1	38,5
1961—1963	23,0	38,6	85,1	24,0	49,8
1963/64	28,3	41,3	99,2	32,8	56,1
<b>E. Tempo wzrostu zużycia nawozów mineralnych: a) 1957/1958 = 100%</b>					
1963/1964	205,1	156,4	157,2	213,0	172,1
<b>b) 1958—1960 = 100%</b>					
1961—1963	121,1	120,6	121,4	132,6	129,4
1963/64	148,9	129,1	139,7	181,2	145,7
<b>c) 1958—1963 = 100%</b>					
1958—1960	90,5	90,7	90,3	85,8	87,1
1961—1963	109,5	109,3	109,7	113,7	112,7
1963/64	134,8	117,0	127,8	155,5	126,9

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych CRS-u i „Roczników Statystycznych” GUS-u z lat: 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965.

<sup>21</sup> T. B a r s z c z a k, *Nawozów zaplanowano za mało*, Wieś Współczesna, nr 9. 1960, ss. 45—54.

<sup>22</sup> W latach 1955—1964 na import zbóż wydatkowano 3700,1 mln zł dewizowych. Import pszenicy, żyta i jęczmienia wyniósł w tym czasie 18 254 tys. ton (Rocznik Statystyczny, GUS, 1965, ss. 339 i 341).



ukształtowanie się obecnego stopnia zróżnicowania pod względem nawożenia mineralnego między różnymi województwami, niemającą rolę odegrał poziom dochodów ludności rolniczej i różnice w reagowaniu na zmiany cen środków produkcji dla rolnictwa<sup>23</sup>. W latach 1957—1959 np. największe zahamowanie sprzedaży nawozów miało miejsce na terenach o względnie niższym poziomie kultury rolnej i dochodów. Zahamowanie to wystąpiło także w woj. olsztyńskim (tabl. 5, poz. A). W okresie tym utrwaliła się w zakresie dostaw nawozów taka sytuacja, że najmniejsza ich sprzedaż była na terenach o najniższym poziomie i zarazem największych możliwościach wzrostu produkcji rolnej. Na obszarach tych istnieje szczególnie pilna potrzeba poprawienia gospodarki na trwałych użytkach zielonych i zwiększenia na tej drodze bazy paszowej. W efekcie tego istniałaby możliwość ograniczenia zużycia pasz treściwych przy równoczesnym utrzymaniu i rozwijaniu produkcji rolniczej, zarówno globalnej jak i towarowej. Dotychczasowy poziom dostaw nawozów dla wielu województw, w tym przede wszystkim dla wybitnie rolniczego woj. olsztyńskiego, nie pozwala na intensywną gospodarkę na łąkach i pastwiskach i przez to uniemożliwia szybkie wykorzystanie ogromnych rezerw tkwiących w trwałych użytkach zielonych. Również poziom nawożenia roślin uprawnych jest stosunkowo niski. Dane przedstawione w tabl. 5 wykazują, że:

Tabl. 6. Podstawowe środki opałowe w przeliczeniu na węgiel w niektórych województwach w tys. ton

Wyszczególnienie	Olsztyn	Białystok	Koszalin	Opole	Kielce	Polska
1955 r. opał razem	168,3	171,1	113,3	282,0	260,1	4772,2
w tym węgiel	92	65	47	264	238	3985,0
1960 r. opał razem	212,2	200,8	118,8	293,6	472,9	6198,5
w tym węgiel	144	139	77	271	450	5544
1962 r. opał razem	255,8	269,0	144,2	310,5	505,1	6837,1
w tym węgiel	195	195	104	295	478	6199
1955 r. = 100%						
1962 r. opał ogółem	151,9	157,2	127,2	110,1	194,1	143,2
w tym węgiel	211,9	300,0	221,2	111,7	200,4	155,5

Źródło: L. Cegielski, *Zasoby opałowe ludności wiejskiej*, Wieś Współczesna, nr 1, 1964, s. 43.

1) poziom dostaw i zużycia nawozów mineralnych w woj. olsztyńskim jest dwukrotnie niższy od średniego krajowego;

2) w okresie od 1951 do 1964 r. zużycie nawozów sztucznych w gospodarstwach chłopskich woj. olsztyńskiego wzrosło ponad 4-krotnie przy 3-krotnym wzroście przeciętnego poziomu krajowego w tym sektorze gospodarki rolnej;

3) tempo wzrostu nawożenia mineralnego w woj. olsztyńskim przekracza wprawdzie średnią dynamikę w kraju, jednakże pod względem absolutnej wielkości przyrostu nawożenia sytuacja dla woj. olsztyńskiego jest zdecydowanie niekorzystna. Świadczą o tym m. in. następujące dane. W stosunku do średniej lat 1958—1960 nawożenie nieorganiczne w przeliczeniu na 1 ha powierzchni zasiewów wzrosło w roku gospodarczym 1963/1964 w regionie olsztyńskim o 9,3 kg NPK, a w tym samym czasie na Opolszczyźnie o 29,1 kg (tabl. 5, poz. D). Przy porównaniu woj. olsztyńskiego z innymi terenami, biorąc za podstawę nawożenie na 1 ha użytków rolnych sytuacja jest jeszcze bardziej niekorzystna;

<sup>23</sup> E. Gorzelak, *Dochody ludności rolniczej w Polsce*, Warszawa 1963, ss. 288—293.

4) wyższość cen nawozów mineralnych wpłynęła szczególnie niekorzystnie na rolnictwo chłopskie w woj. olsztyńskim i w sąsiadującym woj. białostockim. Wynika to m. in. z porównania danych dla lat 1955 i 1958 (tabl. 5, poz. A). Stąd wnioskuje się, że przy polityce cen na środki produkcji dla rolnictwa winna być uwzględniana specyfika poszczególnych regionów. Przede wszystkim nie należało chyba wprowadzać tak gwałtownych jednorazowych zmian cen (niektóre grupy nawozów wzrosły o 100%).

Coraz większą rolę we współczesnym rolnictwie odgrywają środki ochrony roślin. Rozwój ich zużycia, a zwłaszcza środków do walki z chwastami, nastąpił dopiero w ostatnich kilku latach, a szczególnie po VI Plenum KC PZPR z 1960 r.<sup>24</sup>

Wartość sprzedanych środków ochrony roślin w woj. olsztyńskim wzrosła z 4,3 mln zł w 1961 r. do 12,8 mln zł w 1964 r. Dzięki temu możliwy był bardzo szybki wzrost chemicznej ochrony roślin w chłopskim rolnictwie, sprzedaż bowiem samych środków towarzyszył równocześnie rozwój wyposażenia instytucji obsługujących rolnictwo w niezbędną aparaturę, w tym Kółek Rolniczych (KR), ułatwiającej ich stosowanie. Tempo rozwoju dostaw i stosowania środków ochrony roślin w innych regionach jest podobne do sytuacji istniejącej w województwie olsztyńskim.

W wyniku realizacji nowej polityki rolnej szczególnie szybko rozwija się sprzedaż maszyn i narzędzi rolniczych. Osiągnęła ona w 1964 r. wraz z częściami zamiennymi w woj. olsztyńskim wartość 205,4 mln zł. W zakupach maszyn i narzędzi w ostatnich latach szybko wzrasta udział zakupów ze środków FRR-u dla potrzeb kółek rolniczych. Sprawa mechanizacji chłopskiego rolnictwa była jednakże przedmiotem odrębnego opracowania i dlatego w tym artykule nie zostanie uwzględniona<sup>25</sup>.

Tabl. 7. Podstawowe środki opałowe przeliczone na węgiel na tonę zakupionego żywca

Wyszczególnienie	Olsztyn Białystok Koszalin Opole Kiełce Polska					
Ton opału na 1 tonę zakupionego żywca						
1955 r.	2,71	2,49	2,91	3,38	2,30	2,46
1960 r.	2,34	2,01	1,90	3,79	3,64	3,09
1962 r.	2,11	2,31	1,72	3,16	3,79	2,92
Skup żywca						
w % 1962 do 1955	23,4	169,6	143,1	117,5	117,8	118,9
Opał na 1 tonę żywca						
w % 1962 do 1955	77,8	92,8	59,1	93,4	164,7	118,9

Źródło: jak do tabl. 6, s. 48. Uwaga: przyjęto, że na cele hodowlane rolnicy przeznaczają 50% zasobów opałowych.

<sup>24</sup> *Bieżące problemy rolnictwa*, Referat tow. Władysława Gomułki na VI Plenum KC PZPR, Uchwała VI Plenum KC PZPR, Warszawa 1960, ss. 50.

<sup>25</sup> B. W i l a m o w s k i, *Rozwój mechanizacji gospodarki chłopskiej w województwie olsztyńskim*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, nr 2 (88), 1965, ss. 243—284.

Kapitałne znaczenie dla gospodarki chłopskiej ma zaopatrzenie jej w opał. Jest on nie tylko ważnym środkiem konsumpcyjnym, używanym w celach ogrzewania mieszkań, lecz także jednym z podstawowych środków produkcyjnych, koniecznym zwłaszcza dla rozwijania hodowli trzody chlewnej.

Dotychczasowe badania tego problemu wykazały, że zaspokojenie potrzeb opałowych wsi jest niewystarczające<sup>26</sup>. W ostatnim czasie następuje na tym odcinku zdecydowana poprawa. Przed kilkoma miesiącami podjęto decyzję o poważnym zwiększeniu puli węgla przeznaczanej na zaopatrzenie wsi. Sprawa ta znalazła także swe odbicie na konferencji Towarzystwa Naukowej Organizacji i Kierownictwa w Lublinie<sup>27</sup>. Rozwój zaopatrzenia gospodarstw chłopskich w opał ilustrują dane tabl. 6. Z przedstawionych liczb widoczny jest wyraźny postęp w zaopatrzeniu rolnictwa w opał, głównie w węgiel. Udział węgla w ogólnych zasobach opałowych ludności wiejskiej jest znacznie różnicowany na poszczególnych terenach. W woj. olsztyńskim jest on znacznie niższy od średniej krajowej. Podobnie sytuacja wygląda w województwach białostockim i kosiński, natomiast wysoki jest udział węgla w zasobach opałowych ludności województw kieleckiego i opolskiego. We wszystkich regionach i w całym kraju udział węgla w zasobach opałowych wsi szybko wzrasta. Nabycie węgla przez ludność wiejską wiąże się głównie z kontraktacją, w szczególności trzody chlewnej<sup>28</sup>. Z tych względów interesujące jest porównanie tempa skupu żywca z ilością opału na 1 tonę zakupionego żywca (tabl. 7).

W stosunku do tempa skupu żywca ogółem poprawa sytuacji opałowej na wsi olsztyńskiej nie jest widoczna. Wynika to głównie ze zmiany struktury skupu. Szybko bowiem rośnie ostatnio udział sprzedawanego żywca wołowego. Przy dużej liczbie wycieleń krów późną zimą i wczesną wiosną oraz stosowanym sposobie żywienia cieląt i młodego bydła rzeźnego ogranicza się do minimum zużycie opału na produkcję wołowiny.

Uwzględniając przedstawione liczby (tabl. 6 i 7) oraz fakt, że w latach 1963—1964 spółdzielczość zaopatrzenia i zbytu w woj. olsztyńskim sprzedała łącznie 398 914 ton węgla, tj. blisko po 200 tys. ton rocznie, można stwierdzić wyraźne polepszenie się sytuacji w tej dziedzinie w olsztyńskich wsiach, zwłaszcza

Tabl. 8. Sprzedaż pasz w woj. olsztyńskim przez spółdzielczość zaopatrzenia i zbytu (ceny bieżące)

Wyszczególnienie	1955—1957	1958—1960	1961—1963	1955—1963	1964
Średnio rocznie w mln zł	31,85	139,96	231,40	134,40	312,9
1955—1963 = 100%	23,70	104,14	172,17	100,0	233,0

Źródło: Obliczenia na podstawie danych WZGS-u w Olsztynie.

<sup>26</sup> L. Cegielski, *Zasoby opałowe ludności wiejskiej (stan obecny i perspektywy)*, Wleś Współczesna, nr 1, 1964, ss. 39—53.

<sup>27</sup> Konferencja naukowa Towarzystwa Naukowej Organizacji i Kierownictwa, Oddziału w Lublinie, na temat: *Problemy koordynacji produkcji rolnej na przykładzie woj. lubelskiego*, odbyta w dniach 2 i 3 grudnia 1965 r. Wprowadzenie do referatu Włodzimierza Zarębskiego pt. *Problemy zaopatrzenia wsi w artykuły do produkcji rolnej*. Stwierdzony został bardzo poważny wzrost zapasów węgla w placówkach spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu szczególnie w 1965 r. Sytuacja taka miała miejsce w całym kraju.

<sup>28</sup> Według danych przytoczonych na konferencji TNOiK w Lublinie w woj. lubelskim premiowanych węglem jest około 40 rodzajów skupu: żywiec, rośliny przemysłowe itd.

w ostatnim okresie. Wymogi racjonalnej gospodarki drewnem nakazują jednakże dalsze przyspieszanie tempa wzrostu dostaw węgla dla rolników Warmii i Mazur.

Rzeczony rozwój hodowli w poważnej mierze związany jest z kształtowaniem się zasobów paszowych w gospodarstwach chłopskich i z poziomem sprzedaży pasz przez państwo. Ich sprzedaż rozwija się od pierwszych lat powojennych. Utrzymuje się ona na wysokim poziomie i szybko wzrasta zwłaszcza w ostatnim okresie. W 1964 r. w skali krajowej sprzedaż pasz przez państwo przekroczyła 2 157 tys. ton, a skup roślin zbożowych osiągnął w tym czasie 2 435 tys. ton<sup>29</sup>. Również szybko rośnie sprzedaż pasz w woj. olsztyńskim, o czym świadczą dane tabl. 8. W ich sprzedaży rośnie szybko udział innych pionów spółdzielczości, a szczególnie spółdzielczości mleczarskiej. Spółdzielnie CRS-u rozprawiają ostatnio około połowy pasz np. w 1963 r. 53,9%. Sprzedaż wyniosła w tym czasie ogółem 43 225 ton. W stosunku do ogólnokrajowej stanowi ona w woj. olsztyńskim zaledwie około 2%.

Tabl. 9. Zaopatrzenie hurtu spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu w woj. olsztyńskim (ceny bieżące)

Grupy towarów	1955—1957	1958—1960	1961—1963	1955—1963
Średnie roczne				
Metalowe i hutnicze				
a) w mln zł	65,99	102,41	121,19	96,53
b) 1955—1963 = 100%	68,36	106,10	125,54	100,00
Motoryzacyjne i elektrotechniczne				
a) w mln zł	29,61	67,47	77,55	58,21
b) 1955—1963 = 100%	50,87	116,00	133,23	100,00
Tekstylna, obuwie, odzież				
a) mln zł	349,17	405,92	443,80	399,63
b) 1955—1963 = 100%	87,37	101,57	111,05	100,00

Źródło: Dane WZGS-u w Olsztynie.

Wraz z omówionymi zmianami nastąpiły poważne przeobrażenia w zaopatrzeniu w inne towary (tabl. 9). Tabl. 9 przedstawia dane w cenach bieżących. Przy korzystaniu z tych danych należy mieć na uwadze zmiany cen. W tych grupach towarowych miały miejsce w międzyczasie poważne obniżki cen przy równoczesnym, choć nieznacznych podwyżkach cen niektórych towarów (por. „Rocznik Statystyczny” GUS-u 1965 r., ss. 476—478). Z danych tych wynika szczególnie szybka poprawa zaopatrzenia woj. olsztyńskiego w artykuły motoryzacyjne i elektrotechniczne.

W wyniku przedstawionych zmian w poziomie i strukturze zaopatrzenia olsztyńskiego rolnictwa w podstawowe artykuły pochodzenia przemysłowego, nastąpiła zasadnicza zmiana struktury sprzedawanej masy towarowej. Potwierdzają to m.in. dane tabl. 10.

W efekcie zasadniczych przeobrażeń strukturalnych, w sprzedawanej masie towarowej nastąpiła zmiana w podstawie więzi państwa i spółdzielczości z gospodarką chłopską. Więż ta, według określenia twórców państwa radzieckiego, z „tekstylnej” zmienia się na „metalową”.

Wynika to z faktu obejmowania przez artykuły przemysłu ciężkiego, maszynowego, budowlanego i chemicznego tego miejsca w obrotach między mia-

<sup>29</sup> Rocznik Statystyczny, GUS, 1965, ss. 281, 275.

stem a wsią, które przed kilkoma laty zajmowały artykuły tekstylne, odzieżowe, obuwie itd. Wprawdzie we wszystkich grupach towarowych występują jeszcze większe lub mniejsze braki w zaopatrzeniu i należy je likwidować przez rozwój produkcji i usprawnienie handlu zarówno w zakresie środków spożywczych jak i artykułów przemysłowych służących konsumpcji, to jednak szczególnie energicznie należy rozwijać zaopatrzenie i sprzedaż w grupie artykułów służących produkcji rolnej i inwestycji<sup>30</sup>. One to bowiem głównie decydują o dalszym wzroście produkcji i rozwoju całej gospodarki narodowej, a rolnictwa w szczególności.

Tabl. 10. Struktura sprzedaży w spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu na terenie woj. olsztyńskiego w % (ceny bieżące)

Grupy towarów	L a t a		
	1956	1959	1964
Artykuły do produkcji rolnej i inwestycji	9,8	15,7	28,4
Artykuły przemysłowe i konsumpcyjne	43,8	39,9	29,8
Artykuły spożywcze i monopole	46,4	44,2	41,8
Sprzedaż ogółem	100,0	100,0	100,0

Źródła: Na podstawie sprawozdań z IV—VII Zjazdu WZGS-u w Olsztynie oraz danych tego WZGS-u za rok 1964.

Podniesienie poziomu i poprawa struktury zaopatrzenia znalazła najpełniejsze odzwierciedlenie w rozwoju rolnictwa w woj. olsztyńskim.

Jednym z najbardziej wartościowych syntetycznych mierników rozwoju rolnictwa jest poziom jego intensywności. Jej zmiany w woj. olsztyńskim obrazuje tabl. 11. Porównanie jej danych z tablicami, obrazującymi zaopatrzenie gospodarki chłopskiej wykazuje dużą współzależność między rozwojem zaopatrzenia wsi i poziomem intensywności rolnictwa. W latach 1958—1960 w stosunku do średniego poziomu w okresie 1955—1964 wyższe tempo intensy-

Tabl. 11. Intensywność produkcji rolnej w gospodarstwach chłopskich woj. olsztyńskiego (średnie roczne dla poszczególnych okresów)

Okresy	Produkcja roślinna		Produkcja zwierzęca		Produkcja rolna ogółem	
	punkty	%	punkty	%	punkty	%
1955—1957	101,49	84,55	88,92	87,26	190,41	85,79
1958—1960	116,89	97,38	94,77	93,00	211,66	95,33
1961—1963	141,71	118,10	122,02	119,75	263,73	118,84
1964—1965 <sup>a</sup>	147,65	123,01	138,75	136,16	286,40	129,01
1955—1963	120,03	100,00	101,09	100,00	221,93	100,00

a) dla lat 1964—1965 na podstawie danych tymczasowych.

Źródło: Punkty wyliczone według zmodyfikowanej przez B. Wilamowskiego metody Plohma na podstawie danych Wydziału Rolnictwa i Leśnictwa Prezydium WRN w Olsztynie.

<sup>30</sup> For. Uchwały IV Kongresu Spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu, Warszawa 1964, s. 12.

fikacji wykazuje produkcja roślinna. Jej rozwój (wraz z poprawą zaopatrzenia w pasze ze strony państwa) znalazł odbicie w przyśpieszeniu tempa wzrostu intensywności produkcji zwierzęcej w latach 1961—1963. Przedstawione dane wykazują, że w latach 1964—1965, w stosunku do lat 1955—1957, poziom intensywności chłopskiego rolnictwa w Olsztyńskim był o 50,41% wyższy, przy czym wyższe tempo wzrostu (56,04%) wykazała intensywność produkcji zwierzęcej aniżeli roślinnej. Pogłębił się dlatego już i tak trudny problem paszowy. Niekorzystne zmiany w bilansie paszowym są jeszcze głębsze aniżeli to wynika z przedstawionej dysproporcji w rozwoju produkcji roślinnej i zwierzęcej na skutek wzrostu w produkcji roślinnej udziału upraw przemysłowych i nasiennych.

Dysproporcja w rozwoju tych podstawowych działów rolnictwa wzrastała nie tylko na terenie Warmii i Mazur, wystąpiła ona i w innych regionach oraz w całej gospodarce rolnej Polski (tabl. 12).

W omawianym okresie wzrost produkcji roślinnej był dość równomierny. W latach 1958—1960 obok systematycznego, choć powolnego, wzrostu zaopatrzenia w środki produkcji, m. in. nawozy mineralne, szybko poprawiała się jakość upraw. Nie miały wpływu na realizację przez chłopów zadań stojących przed rolnictwem wywarła nowa polityka rolna, umożliwiająca rozwój indywidualnego rolnictwa w oparciu o rosnącą pomoc państwa. Rozwój produkcji roślinnej w latach 1961—1965 nastąpił na skutek lepszego zaopatrzenia rolnictwa w środki produkcji, głównie w nawozy mineralne (tabl. 5 i 16) oraz w maszyny rolnicze, w tym także dla kółek rolniczych z FRR-u. Dostawa zwiększonych ilości nawozów mineralnych, środków ochrony roślin, pasz przemysłowych, postęp na odcinku mechanizacji, elektryfikacji itp. były czynnikiem przeobrażającym produkcję rolną, a roślinną w szczególności. Spowodowało to konieczność opanowania i wprowadzenia do praktyki w skali masowej nowych środków produkcji w gospodarstwach chłopskich, głównie pochodzenia chemicznego oraz lepsze uzbrojenie w maszyny i narzędzia rolnicze. W rezultacie postępu na odcinku zaopatrzenia rolnictwa zapoczątkowano proces masowego szkolenia rolników z zakresu nowoczesnej wiedzy rolniczej. Efektem tych zmian jest nie tylko wzrost zakupu przez wieś coraz większych ilości i coraz nowocześniejszych środków produkcji, lecz także wzrost poziomu gospodarności, poprawa organizacji pracy w gospodarstwie rolnym, zwiększenie jego więzi

Tabl. 12. Tempo wzrostu produkcji rolnej w Polsce w gospodarstwach indywidualnych (ceny porównywalne)

Wyszczególnienie	1950	1955	1960	1964
Produkcja globalna	100,0	92,2	122,7	129,6
w tym: roślinna	100,0	89,0	119,4	127,9
zwierzęca	100,0	97,0	127,9	132,3
Produkcja końcowa	100,0	93,2	119,0	125,9
Produkcja towarowa	100,0	98,5	136,5	150,3

Źródło: Rocznik Statystyczny, GUS, 1965, ss. 217—219.

z gospodarką regionu i kraju. Dość dobrą miarą tych zmian znajdujących odbicie w produkcji rolnej są plony roślin uprawnych i wzrost pogłowia oraz produktywności zwierząt.

Poziom i tempo wzrostu plonów podstawowych upraw przedstawiają tablice 13, 14 i 15.

W okresie 1961—1963 w stosunku do lat 1955—1957 średnie plony 4 zbóż w skali krajowej wzrosły o 2,8 q z 1 ha, a w woj. olsztyńskim tylko o 2,6 q i były niższe w okresie 1955—1963 w stosunku do średniej krajowej przeciętnie o 1,1 q. W ostatnim okresie w stosunku do lat 1958—1960 tempo wzrostu plonów zbóż jest w woj. olsztyńskim znacznie wyższe aniżeli średnio w kraju. Przedstawione dane co do tempa wzrostu plonów, a szczególnie w zestawieniu z poziomem zużycia nawozów mineralnych wskazują pośrednio na celowości stosowania w analizie porównawczej rolnictwa średnich wieloletnich. Jest to specjalnie widoczne przy porównaniu plonów z 1964 r. ze średnimi wieloletnimi na przykładzie woj. białostockiego<sup>31</sup>.

Obok zbóż, zajmujących ponad 50% powierzchni zasiewów, w bardzo poważnym stopniu na poziom produkcji rolniczej wpływają plony ziemniaków (tabl. 14). Sytuacja w tej dziedzinie jest dla woj. olsztyńskiego znacznie korzystniejsza aniżeli w wypadku zbóż. Średni plon w województwie naszym w okresie lat 1955—1963 jest o 5 q wyższy od poziomu krajowego w analogicz-

Tabl. 13. Plony zbóż w gospodarstwach indywidualnych niektórych województw

Okresy	Olsztyn	Białystok	Koszalin	Opole	Kielce	Polska
w kwintalach na 1 ha — średnio rocznie						
1955—1957	13,5	11,5	12,4	17,8	14,0	14,3
1958—1960	14,3	12,7	14,5	19,5	14,7	15,6
1961—1963	16,1	14,0	15,9	22,8	15,6	17,1
1964	15,7	10,1	14,9	23,3	13,5	16,0
1955—1963	14,6	12,7	14,3	20,0	14,8	15,7
w % do średniej okresu 1955—1963 przyjętego za 100%						
1955—1957	92,5	90,6	86,7	89,0	94,6	91,7
1958—1960	97,3	100,0	101,4	97,5	99,3	99,4
1961—1963	110,3	110,2	111,2	114,0	105,4	108,9
1964	107,5	79,5	104,2	116,5	91,2	101,9

Źródło: Obliczenia na podstawie „Roczników Statystycznych” GUS-u z lat: 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965. Uwaga: dla województw za rok 1955 dane szacunkowe; przyjęto stosunek plonów średnio w kraju z 1955 r. do 1956 r. i uzyskany wynik pomnożono przez plony w województwach za rok 1956.

nym okresie i rozpiętość ta ma nadal tendencje wzrostowe. Jest to istotne i z tego względu, że ziemniaki w woj. olsztyńskim zajmują coraz poważniejszą, nawiasem mówiąc, bardzo korzystną, pozycję eksportową.

Podobnie jak plony zbóż, również plony buraków cukrowych są w woj. olsztyńskim niższe od poziomu krajowego. Różnica ta jednak systematycznie, aczkolwiek powoli, maleje (tabl. 15). W latach 1958—1960 plony buraków cukrowych były w woj. olsztyńskim niższe od poziomu krajowego o 37,4 q z hektara, a już w latach 1961—1963 różnica ta zmniejszyła się do 35 q. W ostatnim roku, cechującym się bardzo korzystnymi warunkami atmosferycznymi dla olsztyńskiego rolnictwa, różnica ta jest minimalna.

Przedstawione dane odnośnie kształtowania się plonów głównych roślin uprawnych wykazują:

<sup>31</sup> Pcr. XIV Plenum KC PZPR w dniach 29—30 XI 1963 r., *Węzłowe problemy planu gospodarczego na rok 1964*, Warszawa 1963, s. 43.

1) stały wzrost poziomu plonów w poszczególnych województwach i w całym kraju;

2) widoczne przyspieszenie tempa ich wzrostu w ostatnich latach;

3) zmniejszanie się, ale w stopniu jeszcze niedostatecznym, różnic między poszczególnymi regionami kraju.

W porównaniu z produkującymi regionami woj. olsztyńskie ma najwięcej do odrobienia w dziedzinie plonów zbóż. Posiada natomiast korzystną sytuację w zakresie plonów ziemniaków. Przedstawione wnioski potwierdzają także dane dotyczące innych upraw.

Tabl. 14. Plony ziemniaków w gospodarstwach indywidualnych  
wybranych województw

Okresy	Olsztyn	Białystok	Koszalin	Opole	Kielce	Polska
średnio rocznie w kwintalach na 1 ha						
1955—1957	125	120	117	143	123	124
1958—1960	134	138	142	145	114	129
1961—1963	159	152	161	165	130	150
1964	160	165	156	214	136	170
1955—1963	139	137	140	151	122	134
w % do średniej okresu 1955—1963 przyjętego za 100%						
1955—1957	89,9	88,1	83,4	94,8	100,3	92,3
1958—1960	96,3	100,8	101,3	95,8	93,5	96,2
1961—1963	113,8	99,2	98,7	104,4	106,9	103,9
1964	114,8	120,9	111,6	141,6	111,3	126,5

Źródła: Jak do tabl. 13.

Plony stanowią jeden z podstawowych mierników wzrostu produkcji roślinnej. Stąd bardzo pouczające jest porównanie ich wzrostu z tempem wzrostu zaopatrzenia (tabl. 16).

Z tablicy tej wynika, że:

1) zmiany plonów i zaopatrzenia są jednokierunkowe (wzrost zaopatrzenia powoduje wzrost skupu);

2) najbardziej zbliżone tempo wzrostu wykazują plony i nawożenie mineralne;

Tabl. 15. Plony buraków cukrowych w gospodarstwach chłopskich  
wybranych województw

Okresy	Olsztyn	Białystok	Koszalin	Opole	Kielce	Polska
średnio rocznie w kwintalach na 1 ha						
1955—1957	168	148	160	265	205	209
1958—1960	188	225	187	258	229	225
1961—1963	250	253	216	295	274	275
1964	254	263	219	331	227	287
1955—1963	202	209	188	272	236	236
w % do średniej okresu 1955—1963 przyjętego za 100%						
1955—1957	83,1	71,1	85,5	97,2	87,0	88,4
1958—1960	93,0	107,9	99,6	94,6	96,9	95,2
1961—1963	123,9	121,1	115,0	108,2	116,0	116,5
1964	125,9	126,1	116,8	121,6	96,2	121,4

Źródła: Jak do tabl. 13.



3) zbliżoną dynamikę wykazują plony oraz sprzedaż nawozów mineralnych i sprzedaż maszyn rolniczych. Wynika to z faktu, że mechanizacja wpływa na wzrost plonów poprzez umożliwienie starannej uprawy i terminowego wykonania niezbędnych zabiegów agrotechnicznych itd.;

4) sprzedaż pozostałych środków produkcji wykazuje znacznie wyższe tempo. Wynika to m. in. z dużego wzrostu sprzedaży materiałów budowlanych i innych środków, które przed nową polityką rolną nie były dla gospodarstw chłopskich dostępne ze względu na ich brak na rynku i niską dochodowość wsi. Sprzedaż środków produkcji znajduje także odbicie w rozwoju hodowli. Rozwój sprzedaży materiałów budowlanych umożliwia rozwój budownictwa inwen-

Tabl. 16. Wzrost plonów na tle wzrostu zaopatrzenia gospodarstw chłopskich w woj. olsztyńskim (ceny porównywalne)

Okresy	Srednie plony łączne zbóż, ziemniaków, buraków cukrowych w % do średniej z lat 1955—1963	Sprzedaż nawozów mineralnych w % do średniej z lat 1955—1963	Sprzedaż nawozów mineralnych i maszyn rolniczych w % do średniej z lat 1955—1963	Sprzedaż pasz w % do średniej z lat 1955—1963	Sprzedaż węgla w % do średniej z lat 1955—1963	Sprzedaż środków produkcji ogółem w % do średniej z lat 1955—1963
1955—1957	87,1	86,1	74,0	23,7	72,9	54,8
1958—1960	97,2	94,3	105,6	104,1	88,9	104,3
1961—1963	115,7	119,7	120,4	172,2	138,2	140,9
1955—1963	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Sprzedaż poszczególnych środków produkcji wyliczono przy przyjęciu cen z 1960 roku.

Źródło: Wyliczenia własne na podstawie danych Wydziału Rolnictwa i Leśnictwa PWRN oraz WZGS-u w Olsztynie.

tarskiego, będącego w naszych warunkach klimatycznych jednym z zasadniczych czynników warunkujących hodowlę zwłaszcza w okresie zimowym. Szczególnie szybkie odbicie w rozwoju hodowli znajduje sprzedaż pasz itd.

Podstawą rozwoju hodowli był jednak, o czym już wspomniano, rozwój produkcji roślinnej. Zmiany w poziomie hodowli ilustrują dane tabl. 17. Wynika z niej, że zarówno pogłowie bydła jak i trzody chlewnej, mimo wahań w poszczególnych okresach, systematycznie rośnie. Zmniejsza się natomiast pogłowie owiec. Rozwojowi pogłowia towarzyszy wzrost wydajności jednostkowej mleka, mięsa, wełny, itd. Wydajność mleka od jednej krowy z 2030 litrów w latach 1955—1957 osiągnęła ponad 2350 l w latach 1961—1963. Bardzo poważnie podniosła się wydajność wełny, skrócony został okres tuczu trzody chlewnej przy równoczesnym wzroście produkcji mięsa. W ostatnich latach szczególnie szybko wzrasta produkcja żywca wołowego (tabl. 18). Dane z tej tablicy dotyczą całej gospodarki rolnej w woj. olsztyńskim. Należy dlatego o tym pamiętać, że tempo rozwoju sektora uspołecznionego, reprezentowanego przez PGR-y, odzna-

Tabl. 17. Pogłowie zwierząt gospodarskich na 100 ha użytków rolnych w gospodarstwach chłopskich w woj. olsztyńskim

Rodzaje zwierząt	1955—1957		1958—1960		1961—1963		1964—1965		1955—1963	
	a	b	a	b	a	b	a	b	sztuk	%
Bydło	39,0	96,3	36,7	90,6	45,8	113,1	51,3	126,7	40,5	100,0
Trzoda chlewna	48,3	94,5	49,2	96,3	55,8	109,2	56,6	110,8	51,1	100,0
Owce	25,2	134,8	16,9	90,4	14,1	76,0	12,4	65,6	18,7	100,0

a) sztuk na 100 ha, b) % w stosunku do średniej za lata 1955—1963 przyjętej za 100%.

Źródło: Obliczenia na podstawie danych Wydziału Rolnictwa i Leśnictwa PWRN w Olsztynie; 1) dla lat 1964—1965 na podstawie danych tymczasowych za 1965 r.

czło się w tym czasie wyższym wskaźnikiem od osiąganego przez gospodarke chłopską, jednakże tendencje zmian były podobne w całym rolnictwie. Nastąpiły zmiany w strukturze pogłowia i produkcji zwierzęcej. Wskazują na to m. in. zmiany w strukturze stada. W okresie 1961—1963, w stosunku do lat 1950—1955, wzrósł np. udział bydła młodego (do 1 roku) z 27,2% do 32,2% przy jednoczesnym spadku udziału krów z 53,8 do 46,0%.

W rezultacie rozwoju produkcji roślinnej i hodowli szybko wzrosła produkcja towarowa rolnictwa.

Tabl. 18. Wzrost produkcji rolniczej w woj. olsztyńskim w % do 1950 r. przyjętego za 100% -

Wyszczególnienie	1955	L a t a	
		1960	1963
Produkcja rolnicza ogółem	128	152	180
żywiec razem	181	205	274
w tym: wołowy	132	261	461

Źródła: Wyliczenia własne.

W woj. olsztyńskim bardzo wysoki procent tej produkcji kupowany był przez placówki uspołecznione. Ogólną charakterystykę skupu przez cały handel uspołeczniiony w cenach bieżących obrazuje tabl. 3. Bliższe dane dotyczące skupu niektórych produktów w jednostkach zbożowych przedstawia tabl. 19, a skup prowadzony przez spółdzielczość zaopatrzenia i zbytu obrazują tablice 20 i 21.

W celu umożliwienia porównań danych woj. olsztyńskiego z odpowiednimi danymi dla całej Polski, skup głównych produktów podano w cenach porównywalnych, natomiast dane dla całej Polski przedstawiono w dwu wariantach: a) według cen bieżących, b) przy wyliczeniu wskaźników wzrostu w stosunku do średniej, w oparciu o ilość skupionych produktów. Ze względu na zmiany cen wariant a) jest stosunkowo mało porównywalny z danymi dotyczącymi woj. olsztyńskiego. Wariant b) jest również niedoskonały, ponieważ w międzyczasie następowała zmiana struktury kupowanej masy towarowej. Uwzględniając jednak te zastrzeżenia obydwa warianty łącznie pozwalają na uproszczone porównania.

Z danych dotyczących skupu w woj. olsztyńskim wynika, że mimo rozwoju produkcji zbóż, następował spadek ich towarowości, a w następstwie i skupu (tabl. 19 i 20).

Odmierna sytuacja miała miejsce w odniesieniu do żywca. Wzrost hodowli znalazł odbicie w szybszym wzroście produkcji żywca, a więc i w produkcji towarowej mięsa. Dane te wskazują przy tym na istnienie ścisłej, odwrotnej korelacji między produkcją towarową zbóż i żywca. Szczególnie charakterystyczne jest to, że tempo wzrostu skupu żywca przekraczało dynamikę łącznego skupu wszystkich produktów rolnych. Dużo szybszy wzrost produkcji towa-

Tabl. 19. Produkcja towarowa niektórych produktów rolnych w gospodarstwach chłopskich woj. olsztyńskiego w jednostkach zbożowych na 100 ha użytków rolnych

Okresy	Zboże		Rodzaj produktu				Razem	
	a	b	Żywiec		Mleko		a	b
			a	b	a	b		
1955—1957	83	109,7	236	72,0	169	85,8	488	81,3
1958—1960	78	103,1	341	104,1	203	103,1	622	103,6
1961—1963	66	87,2	406	123,9	219	111,2	691	115,1
1955—1963	76	100,0	328	100,0	197	100,0	600	100,0

a) jednostki zbożowe, b) w % do średniej za lata 1955—1963 przyjętej za 100%.

Źródło: Wyliczenia własne na podstawie danych Wydziału Skupu i Wydziału Rolnictwa i Leśnictwa PWRN w Olsztynie.

rowej w dziale produkcji zwierzęcej aniżeli całej produkcji towarowej, a w tym wypadku roślinnej jest zjawiskiem bardzo pozytywnym. Wykazuje on, że w gospodarstwach ma miejsce przetwarzanie produktów roślinnych na bardziej wartościowe produkty zwierzęce. Świadczy to o intensyfikacji produkcji oraz poprawie jej struktury. Jest to tendencja bardzo korzystna, o ile jednak nie prowadzi do nadmiernych napięć w gospodarce narodowej, a jej rozwój jest możliwy w oparciu o krajowe zasoby paszowe. W obecnych warunkach, przy konieczności zwiększenia produkcji towarowej roślinnej, głównie zbożowej, niezbędnym jest przyspieszenie tempa wzrostu produkcji roślinnej, a zbożowej w szczególności.

W wyniku zwiększenia przez wieś olsztyńską sprzedaży produktów rolnych oraz zwiększenia jej procentowego udziału w produkcji i skupie ogólnokrajo-

Tabl. 20. Skup produktów rolnych przez spółdzielczość zaopatrzenia i zbytu na terenie woj. olsztyńskiego (ceny porównywalne)

Okresy	Skup ogółem w % do średniej	Zboże w % do średniej	Żywiec w % do średniej
1955—1957	80,64	110	72
1958—1960	103,05	103	104
1961—1963	116,31	87	123
1955—1963	100,0	100,0	100,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych WZGS-u w Olsztynie.

wym, znacznie wzrosła rola woj. olsztyńskiego w produkcji rolniczej Polski. Wysoka dynamika towarowości olsztyńskiego rolnictwa wraz z poprawą jakości kupowanych produktów rolnych powoduje, że coraz więcej produktów rolniczych z tego regionu znajduje się nie tylko na rynku wewnętrznym, ale i na rynkach państw Europy i innych kontynentów.

Przedstawione zmiany w dziedzinie zaopatrzenia, produkcji i skupu są wypadkową wielu czynników. Ważną rolę w tych zmianach odegrało m.in. poprawianie relacji cen produktów rolnych do nabywanych przez rolników towarów. Wiązały się one ściśle ze zmianami w poziomie dochodów realnych ludności chłopskiej. W 1964 r. były one w stosunku do 1955 r. wyższe o 36%<sup>32</sup>. Korzystna dla wsi polityka rolna, wyrażająca się m.in. w poprawie zaopatrzenia, rozwoju inwestycji, kształceniu kadr dla rolnictwa itd. spowodowała, że dochody przeznaczone na inwestycje w gospodarstwach chłopskich przez samych rolników wzrosły w okresie omawianych 9 lat ponad 3-krotnie. Tym samym rolnicy w poważnym stopniu stworzyli podstawy do dalszej intensyfikacji rolnictwa, wzrostu jego towarowości, a także podniesienia poziomu spożycia ludności wiejskiej<sup>33</sup>.

Dalsze zmiany zapoczątkowano uchwałami centralnych władz partyjnych i państwowych m.in. Uchwałami IV Zjazdu PZPR, a także zmianami cen skupu zbóż z 1965 r., stworzyły jeszcze bardziej pomyślny klimat dla coraz szybszego rozwoju gospodarki chłopskiej. W miarę unowocześniania produkcji rolnej gospodarka ta wymaga zwiększonych ilości środków materialnych, a w konsekwencji usprawnień organizacyjnych.

Tabl. 21. Skup produktów rolnych w Polsce przez spółdzielczość CRS

Okresy	Skup ogółem		Zboża		Żywiec		Ziemniaki	
	a	b	a	b	a	b	a	b
1955—1957	68,61		117,59	128	75,87	83	133,66	134
1958—1960	105,97		96,31	105	106,96	117	82,77	83
1961—1963	125,43		86,10	94	117,25	128	82,80	84
1955—1963	100,0		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

a) w cenach bieżących, b) na podstawie ilości skupionej masy towarowej.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych CRS-u.

Przy realizacji polityki rolnej w obecnych warunkach, warto mieć na uwadze doświadczenia z różnych okresów jej rozwoju. Przedstawione w artykule materiały i inne dane pozwalają na uwytknienie m.in. następujących wniosków:

1) początek większych zmian w poziomie i strukturze zakupów dokonywanych przez gospodarstwa chłopskie i całą wieś w placówkach spółdzielczości zaopatrzenia i zbytu przypada na lata 1955—1957. Najpoważniejsze zmiany nastąpiły w latach 1958—1960. Ukształtowany w tym czasie kierunek zaopatrzenia utrzymuje się z pewnymi odchyleniami również w ostatnich latach;

2) cechą charakterystyczną zmian w zaopatrzeniu rolnictwa jest wysoka dynamika wzrostu na terenach o najniższym poziomie dostaw dla wsi;

<sup>32</sup> Rocznik Statystyczny, s. 289.

<sup>33</sup> Por. H. Chojnacka, *Poziom i zmiany w spożyciu ludności rolniczej w Polsce po 1945 roku*, Wiś Współczesna, nr 1, 1961, ss. 41—57. Rocznik Statystyczny, GUS, 1965, s. 250.

3) w analizowanym okresie nastąpił poważny wzrost zakupów przez wieś wszystkich towarów. Wzrost ten był możliwy w związku z poprawą sytuacji finansowej rolników i poprawą zaopatrzenia oraz modernizacją i zwiększeniem liczby placówek handlowych przez spółdzielczość zaopatrzenia i zbytu;

4) najszybszy wzrost dokonuje się w dziedzinie sprzedaży dla wsi środków produkcji i towarów konsumpcyjnych pochodzenia przemysłowego;

5) zmiany w poziomie zaopatrzenia znajdują odzwierciedlenie przede wszystkim w poziomie i strukturze globalnej i towarowej produkcji rolnej;

6) największą współzależność wykazuje tempo rozwoju produkcji rolnej w porównaniu z zaopatrzeniem w środki do produkcji rolnej, a w nawozy mineralne w szczególności;

7) istnieje poważne zróżnicowanie w poziomie produkcji i zaopatrzenia w poszczególnych regionach kraju. Zróżnicowanie to winno być likwidowane w znacznie szybszym tempie niż to miało miejsce dotychczas;

8) przedstawiciele dane wykazują, że zwłaszcza zaopatrzenie woj. olsztyńskiego i innych o podobnej strukturze agrarnej oraz możliwościach wzrostu produkcji rolnej winno rosnać w znacznie szybszym tempie niż to miało miejsce dotychczas, gdyż na tych właśnie terenach przy stosunkowo nieznanym nawet wzroście zaopatrzenia widoczne jest bardzo szybkie zwiększanie produkcji towarowej rolnictwa, co stanowi jedno z podstawowych zadań i celów całości kształtu planowego oddziaływania na gospodarkę chłopską, w tym również przez spółdzielczość zaopatrzenia i zbytu.

Dla dotychczasowego rozwoju rolnictwa woj. olsztyńskiego, a częściowo dla ogólnokrajowego, charakterystyczne są m. in. następujące tendencje:

a) tempo rozwoju produkcji zwierzęcej przewyższa dynamikę rozwoju całego rolnictwa;

b) efektem powyższych zmian jest pogłębianie się problemu zbożowo-paszowego w Polsce;

c) produkcja towarowa zwłaszcza zwierzęca jest w poważnym stopniu wynikiem rosnących dostaw pasz przez państwo.

Tendencje te, które rozwijają się u nas przez dłuższy czas, nie są do utrzymania na dotychczasowych podstawach na dłuższą metę. Z tych względów konieczne jest zwiększenie krajowej bazy paszowej przez wykorzystanie wszelkich możliwości produkcyjnych, a zwłaszcza przez bardziej intensywną gospodarkę na trwałych użytkach zielonych. Dlatego konieczne jest znaczne poprawienie sytuacji zaopatrzenia w nawozy sztuczne terenów, na których istnieje uzasadniona potrzeba poważnego zwiększenia nawożenia mineralnego na łąkach i pastwiskach. Istnieje też konieczność, i to już w najbliższych kilku latach, zwiększenia co najmniej do średniego poziomu krajowego dostaw nawozów na teren Warmii i Mazur. Wzrost nawożenia mineralnego i pełniejsza eksploatacja trwałych użytków zielonych warunkują m. in. rozwój najcenniejszej dla tutejszego terenu (choćby ze względu na wciąż niedostateczne nawożenie organiczne obornikiem) hodowli bydła. Działanie na odcinku zaopatrzenia rolnictwa winno być kompleksowe. Zwiększeniu możliwości intensywnego wykorzystania trwałych użytków zielonych towarzyszyć winna możliwość rozwoju konserwacji pasz, a zatem wzrosnąć powinny dostawy materiałów budowlanych w celu zwiększenia remontów i budownictwa, w tym także koniecznych silosów itd.

Wydaje się, że woj. olsztyńskie w przyszłości może odegrać doniosłą rolę w rozwiązaniu ogólnokrajowego problemu zbożowo-paszowego. Z tego powodu słuszne było objęcie woj. olsztyńskiego koncentracją w zakresie mechanizacji, jaka ma już obecnie miejsce, a jeszcze bardziej celowe jest skoncentrowanie na tym terenie wysiłków w dziedzinie zaopatrzenia w różne towary dla wsi i rolnictwa, a specjalnie w środki produkcji.

Ma to tym większe znaczenie, że zwłaszcza po ostatnich zmianach cen skupu zbóż, które poza zmianami chwilowymi (uwidoczniło się to już we wzroście skupu ze zbiorów 1965 r.) powodować będą powstanie i rozwój nowych tendencji w rozwoju rolnictwa, a szczególnie w rozwoju produkcji towarowej w dłuższym okresie czasu. W nowych warunkach rolnicy z pewnością nie tylko zwiększą wysiłki w kierunku podwyższenia produkcji globalnej i towarowej zbóż, lecz także będą czynić wysiłki na rzecz rozszerzania bazy paszowej poza paszami treściwymi własnej produkcji, o ile wysiłki te w porę i w dostatecznej wysokości wesprze odpowiednie zaopatrzenie.

Jak wspomniano, w przedstawionych materiałach nie znalazła naświetlenia problematyka istniejącego, znacznego zróżnicowania w zakresie zaopatrzenia, produkcji i skupu w poszczególnych powiatach woj. olsztyńskiego ze względu na ograniczone ramy artykułu. Wypada więc podkreślić, że wszechstronne zbadanie tego zagadnienia jest konieczne dla wypracowania wniosków niezbędnych w realizacji regionalnej polityki rolniczej, tak bieżącej jak i perspektywicznej.